

L'*Atlas Linguistique de la Wallonie* té l'origen en les enquestes del professor de la Universitat de Lieja, Jean Haust, iniciades el 1924 a partir d'un projecte elaborat quatre anys abans, materialitzat en un Qüestionari de 2.100 preguntes, inspirat en el de l'*Atlas Linguistique de la France*, de Jules Gilliéron i en l'*Enquête sur les patois d'Ardenne*, de Charles Bruneau. En vint-i-dos anys, Haust va fer enquestes en 210 punts de la Bèlgica romànica, que comprèn parlars valons, picards i lorenesos.

Fins ara s'han publicat els següents volums: 1. *Introduction générale, Aspects phonétiques* (Louis Remacle, 1953); 2. *Aspects morphologiques*, (Louis Remacle, 1969); 3. *Les phénomènes atmosphériques et les divisions du temps* (Élisée Legros, 1955); 4. *La maison et le ménage (1re partie)* (Jean Lechanteur 1976); 5. *La maison et le ménage (2e partie)* (Jean Lechanteur, 1991); 8. *La terre, les plantes et les animaux (3e partie)* (Marie-Guy Boutier, 1994); 9. *La ferme, la culture et l'élevage (1e partie)* (Élisée Legros et Marie-Thérèse Counet, 1987); 15. *Le corps humain et les maladies (2e partie)* (Marie-Guy Boutier, 1997). Aquesta llista s'engruixeix ara amb el vol. 6 que versa sobre la terra, les plantes i els animals (1ª part), que comprèn 187 «notices» o síntesis comentades, amb 92 mapes, és a dir, 187 presentacions de les dades corresponents a cadascun dels enunciat -amb els corresponents comentaris lingüístics-, 92 de les quals són presentades en forma cartogràfica. El volum forma part d'un conjunt de tres: el 7, que tracta de les plantes herbàcies, silvestres i cultivades així com de la jardineria, es troba en curs de preparació, i el 8, que s'ocupa del vocabulari de la fauna salvatge i els mitjans tradicionals de caça, va veure la llum el 1994.

Aquest és el més gruixut dels volums apareguts fins ara. La seva originalitat, com la de tota l'obra, rau en l'alt nivell d'elaboració dels materials, que no són lliurats en brut, com fan la major part dels atlas lingüístics, sinó que són objecte d'un ampli comentari, a partir de la tipificació de formes (fonètiques, morfològiques, lèxiques), representades per símbols i analitzades des d'una perspectiva etimològica, motivacional, diacrònica, dialectològica i, quan escau, etnogràfica (vg. la fabricació de xiulets a 67. *Saule*), completada amb la comparació amb fonts lexicogràfiques. No hi falten tampoc referències toponímiques.

Així com la major part dels altres volums eren d'un sol autor, aquest és col·lectiu, a càrrec de tres especialistes de la Universitat de Lieja: Lechanteur, que és autor de 82 síntesis; Boutier, de 52, i Counet, de 48. El caràcter col·lectiu s'estén a la cooperació dels exploradors que van continuar les enquestes de Haust i dels més de 400 informadors que van furnir les dades de cada parlar.

Pel que fa al vessant metodològic, és interessant de constatar que alguns dels problemes que s'han presentat són els mateixos amb què hem topat per a la realització de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* (Barcelona, 3 vols., 2001, 2003, 2006): 1) el caràcter semànticament difús de certs conceptes donen lloc a algunes interferències (dificultat de distinció entre *vallée* i *ravin*, per ex. [6. *Va-*

llée]; interferències entre *fondrière*, *fagne*, *mare* i *marais*, [24. *Bourbier*, *marais*]; 2) l'absència de respostes per a certs conceptes (per ex., 8. *Montagne*, *colline*); 3) respostes no adequades morfològicament (un verb en comptes del substantiu esperat (vg. 10. *Éboulement*, 47. *Descente*)); 4) resposta zero quan el mot és considerat, a tort, francès i, per tant, l'informador no dóna resposta (per ex., 85. *Mouche de fruit* 'ull d'una fruita', un típic belgicisme que no se sol tenir en compte); 5) confusió d'espècies: 161 *érable* i *platane* 161-162; *saule* i *osier* 167-168).

Quant a la cartografia, de les 187 síntesis se n'han cartografiat 92, generalment en format gran, però també reduït (per ex., 17. *Cantoir*) o més reduït (per ex., 39. *Lisière d'un bois*). Per al comentari s'aprofiten respostes de diverses preguntes (per ex., 41. *Chemin*). Les referències bibliogràfiques de suport procedeixen de l'*Atlas Linguistique de la France*, de l'atles de Champagne i la Brie, de H. Bourcelot, del de la Lorena romànica, de J. Lahner, A. Litaiza i J. Richard, del de Picardia, de F. Carton i M. Lebègue, així com del *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, de W. von Wartburg, i de l'enquesta sobre els parlars d'Ardena, de Ch. Bruneau, a més de referències a treballs concrets (Remacle, Lechanteur, etc.).

Quant al contingut, riquíssim de dades i de finesa interpretativa, no passen desapercebuts a un observador forà, estudiós de la lingüística romànica, però no especialista en dialectologia valona, detalls fonètics, com la profusió fonètica de resultats del llatí PRUNA (105 *Prune*); la frondosa variació lèxica i fonètica del 'cor de la poma', amb 43 variants (46. *Trognon de pomme*); etapes d'evolució fonètica congelada respecte del francià (o francès), com és el diftong -we- en lloc de -wa- ostensible en *framwese* en comptes de *frambuase* (113. *Framboise*), o en *bwè* per *bwa* (55. *Bois*); o una evolució diferent segons la procedència del nominatiu o de l'acusatiu llatí: *tièr* < llat. TERMEN, enfront de *tièrme*, *tièrne*, *tiène* < llat. TERMINE).

El lector català podrà establir paral·lelismes interessants amb la seva llengua: fonètics, com la variant *arguile* amb *g* com la del cat. dialectal *arguila* 'argila'; o *fond*, *fonde*, equiparable al cat. *fondo*, -a; lexicosemàntics com *bôre* 'buit d'un arbre' a comparar amb el cat. *bora* 'cova' i *esvoranc*; o *crake* 'pinyol' que ofereix similitud amb el cat. dial. *craca* 'fruita de clovella seca', els dos d'origen onomatopèic; o *mèlèze* 'càrrega de fruita que porta una pomera', derivat de MELUM, que té punts de contacte amb l'ús metafòric del cat. antic i dialectal *mel* 'pòmul' (pel color d'aquest com de la pell de la poma); *plane*, *plène*, derivat de PLATANUS, té el mateix origen que el cat. dialectal *blada*, amb una *b-* inexplicada; *plope* 'pollancre' té congèneres en el top. valencià *Palop*, i *coupli*, en el cat. dialectal *clop*, com a conseqüència d'una dissimilació d'oclúvies bilabials; *oew*, *ew* 'riu' és el mateix que l'ant. *aigua* aplicat a un corrent fluvial («Un pont qui estava damunt una gran aigua»). Al·gun cop, variants valones com *tronc* 'tronc' (< TRUNCEUS), podria replantejar l'ètim del cat. *tronxo*, considerat castellanisme (< TRUNCULUS).

Finalment, cal afegir que alguns referents són objecte d'il·lustració, procedents del Musée de la Vie Wallonne, com els referents a l'escorxadura del tronc d'un arbre, els lligams d'un feix o el «triqueballe» per a tragar troncs o feixos pesats.

A més de la inicial introducció explicativa, a càrrec de Marie-Thérèse Boutier, es troba al final una pàgina d'addicions i correccions, un índex general, un índex etimològic i una llista de mots d'origen desconegut o incert.

Si haguéssim de fer una recomanació, potser expressaríem la conveniència de posar la traducció dels enunciat a les llengües romàniques més conegudes, amb tots els problemes concrets que una mesura d'aquest tipus podria plantejar.

En suma, es tracta d'una obra magnífica, modèlica, innovadora de la metodologia geolingüística des del seu primer volum. Desitgem als seus autors coratge i constància que assegurin la continuïtat i finalització d'una obra tan ambiciosa.

Joan VENY
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans